

dr Agnieszka SZUMIGALSKA

Uniwersytet Wrocławski
a.szumigalska@gmail.com

PLURALIZM WYZNANIOWO-ETNICZNY SURINAMU JAKO WYZWANIE DLA POLITYKI WEWNĘTRZNEJ PAŃSTWA

Streszczenie: Zagadnienia dotyczące społeczeństw wielokulturowych są szeroko omawiane w literaturze przedmiotu, głównie w odniesieniu do państw zachodnich (tj. napływu imigrantów). Sytuacja społeczeństw o długiej tradycji wielokulturowości (np. ze względu na doświadczenia kolonialne) stanowi szczególnie interesujący przedmiot badań i punkt wyjścia dla szerszych analiz. W tym kontekście, Surinam stanowi szczególnie ciekawy przykład z powodu wyjątkowo heterogenicznej struktury etnicznej, kulturowej i wyznaniowej. W takich warunkach, analizie podlegać może główny kierunek polityki państwa wobec różnorodnych grup społecznych, jak również „zarządzanie” stosunkami między różnymi grupami kulturowymi. W artykule zaprezentowane zostały standardy wolności religijnej oraz determinanty polityki państwa wobec zróżnicowanych kulturowo grup społecznych. Nacisk położony został na prawodawstwo dotyczące stosunków międzykulturowych i wielokulturowego charakteru społeczeństwa, jak również realizacji zapisów prawa w praktyce społeczno-politycznej (m.in. w odniesieniu do świąt państwowych).

Słowa kluczowe: Surinam, wielokulturowość, stosunki międzywyznaniowe, wolność wyznania, kolonializm.

Pojęcie pluralizmu (etnicznego, wyznaniowego) oraz problematyka integracji międzykulturowej od kilku dekad stanowią nieodłączne elementy dyskusji nad tożsamością narodową i kulturową. Współcześnie, w tym kontekście najczęściej analizowane są kwestie relacji międzykulturowych oraz ich konsekwencje dla polityki państwa i stosunków społecznych (w tym również działań związanych z integracją międzykulturową), jak również bezpieczeństwa i ładu wewnętrznego. W tym miejscu poruszane są zatem głównie zagadnienia stanowiące wynik powojennych procesów heterogenizacji społecznej, wywołanej przede wszystkim masowym napływem imigrantów (spoza zachodniego kręgu kulturowego) po drugiej wojnie światowej. Proces ten jest szczególnie widoczny w państwach Europy Zachodniej, m.in. w Niemczech, Francji, Holandii. Warto zwrócić jednak również uwagę na te państwa i społeczeństwa, których wielokulturowość ma znacznie dłuższą historię i tradycję (np. ze względu na przeszłość kolonialną) oraz stanowi „naturalny” element współżycia społecznego. Przykład taki stanowi Surinam, charakteryzujący się tradycyjnie wieloetniczną i wielowyznaniową strukturą społeczną, która została niejako „wkomponowana” w politykę wewnętrzną państwa w obszarze zarządzania relacjami pomiędzy grupami etnicznymi i wyznaniowymi. W przypadku Surinamu, osiągnięty

został rodzaj względnie stabilnego kompromisu społecznego, który współcześnie hamuje eskalację konfliktów na tle etnicznym i religijnym oraz rozwój postaw ekstremalnych. Stąd też w kontekście współżycia międzykulturowego warto przyrzeć się mechanizmom polityki państwa oraz determinantom historyczno-kulturowym, które przyczyniły się do wypracowania tego modelu stosunków społecznych.

Głęboki pluralizm kulturowy jest wyzwaniem dla wewnętrznych relacji społecznych, może też stanowić źródło potencjalnych napięć i konfliktów. W kontekście bezpieczeństwa kulturowego pojawia się w tym miejscu zarówno problematyka podziałów wewnętrznych i potencjalnych napięć o charakterze kulturowym, jak również kwestia ochrony szeroko rozumianej tożsamości kulturowej w warunkach różnorodności. Konflikty na tle kulturowym (etnicznym, wyznaniowym) mogą przybrać różne stopnie napięcia, ich charakter może być mniej lub bardziej burzliwy, wreszcie też różne formy przyjmuje polityka państwa w tym obszarze. Przede wszystkim należy jednak zauważyć, iż warunki wielokulturowości nie muszą prowadzić do powstania lub eskalacji napięć oraz wybuchu konfliktu.

Zarys historii kolonialnej Surinamu. Okres panowania holenderskiego

Surinam, określany historycznie również jako Gujana Holenderska, stanowi obszar o złożonej charakterystyce kulturowej, etnicznej i wyznaniowej. Na obraz ten niewątpliwy wpływ miały doświadczenia kolonialne państwa. Obszar Karaibów stanowił bowiem już od XVI¹ wieku istotny obiekt zainteresowania kolonizatorów – początkowo hiszpańskich, następnie również brytyjskich, francuskich i holenderskich. Obecność elementów kultury europejskiej wyraźnie zaznaczyła swój wpływ na tym terenie (m.in. na poziomie językowym, poprzez elementy tradycji chrześcijańskiej). Szczególnie znaczenie dla heterogenizacji kulturowej tego obszaru miała jednak ingerencja kolonizatorów w strukturę etniczną podbijanych terenów, polegająca na stymulowaniu napływu kolejnych grup niewolników i pracowników. Nasilający się od XVI wieku stopniowy napływ siły roboczej z Afryki, Europy i Azji przyczynił się do postępującej heterogenizacji społeczeństwa Surinamu. Imigranci wykorzystywani byli głównie w rolnictwie (na wielkich plantacjach). W ten sposób, na obszarze tym zaczął się wykształcać system niewolnictwa. Ponadto, rozwój systemu plantacji wymuszał przejmowanie odpowiednich terenów pod uprawy, co wiązało się niekiedy z bezwzględnym stosunkiem kolonizatorów do ludności rdzennej, której liczebność kurczyła się. Oblicza się, iż w ciągu około czterech stuleci od wyprawy Krzysztofa Kolumba, na teren Karaibów przewieziono około 5 milionów Afrykańczyków, mających wypełnić lukę powstałą po rdzennych mieszkańcach regionu. Do Surinamu napłynęło około 215 tysięcy imigrantów, głównie niewolników i pracowników plantacji trzciny cukrowej i kawy (Oostindie, 2000, s. 11-12).

Obszar Gujany stanowił przedmiot rywalizacji Anglików, Francuzów i Holendrów (którzy pojawili się na tym obszarze na początku XVII wieku). Ostatecznie, strony te

¹ Pierwsi kolonizatorzy europejscy (hiszpańscy) dotarli do wybrzeża Gujany w 1499 roku (Kambel, MacKay, 2003, s. 2).

dokonały podziału terenu i Surinam znalazł się pod kontrolą holenderską (Balicki, Bogucka, 1989, s. 253). Okres kolonialny na trwałe zdeterminował kształt państwa i społeczeństwa oraz relacje z Królestwem Niderlandów. Holenderskie panowanie w Surinamie, w porównaniu z innymi państwami, charakteryzowało się relatywnie łagodną polityką wobec podbitych społeczności, czego przykład stanowić może fakt, iż nierzadko czarnoskórzy przedstawiciele dopuszczano do pełnienia funkcji administracyjnych. W ten sposób kolonizatorzy holenderscy zapewniali sobie rodzaj „pomostu” komunikacyjnego i kulturowego w kontaktach z autochtonami², co miało również przełożenie na wzajemne stosunki pomiędzy obiema grupami.

W odróżnieniu od północnoamerykańskiego modelu niewolnictwa, w Surinamie kreolski niewolnik był „przypisany” do ziemi, nie do właściciela plantacji. Dzięki temu, rzadko dochodziło do rozdzielania rodzin. Często plantacje zamieszkiwane były przez kilka pokoleń, co sprzyjało również tworzeniu lokalnych więzi i społeczności. Ponadto, praktyka ta stanowiła istotny element przywiązania do plantacji i utożsamiania się z miejscem pracy, będącym równocześnie miejscem zamieszkania, aktywności i życia. Tak rozumianą ziemię należało obowiązkowo uprawiać, ale wytwarzał się również system jej ochrony (Oostindie, 2000, s. 98-99) i troski o miejsce zamieszkania. Co równie istotne, kolonizatorzy holenderscy nie ograniczali kontaktów pomiędzy plantacjami, nie ingerowali w życie społeczne, kulturalne, rodzinne niewolników, o ile kwestie te nie dotyczyły jakości i warunków pracy. Można uznać, iż w porównaniu z innymi modelami panowania kolonialnego na tym obszarze, pozostawiali największe pole względnej autonomii (Oostindie, 2000, s. 99).

Holendrzy nie narzucali języka, kultury, a do XIX wieku również nie podejmowali prób chrystianizacji na obszarze Gujany Holenderskiej³. W ten sposób panowanie holenderskie nie stało się synonimem wyparcia kulturowego, nie wiązało się z walką o tożsamość kulturową i religijną, relacje opierały się niemal wyłącznie na pragmatycznie pojmowanym „stosunku pracy”⁴. Dopiero z czasem kwestie kultury, w tym zwłaszcza religii, znalazły się w obszarze zainteresowań władz holenderskich. Działania te nie odniosły jednak większego sukcesu, dowodząc siły tożsamości kulturowej niewolników (Oostindie, 2000, s. 100-101). Należy przy tym podkreślić, iż fakt praktykowania relatywnej tolerancji religijnej przez kolonizatorów holenderskich nie oznaczał, iż relacje społeczne panujące w koloniach oparte były na zasadzie równości w rozumieniu współczesnym. Jak zauważają J. Balicki i M. Bogucka, „[t]olerancji religijnej nie towarzyszyła (...) tolerancja rasowa” (1989, s. 241). Kwestia koloru skóry pełniła istotny wyznacznik w kształtowaniu stosunków pomiędzy (białymi) zarządcami kolonii i (ciemnoskórymi) pracownikami plantacji, w czytelny sposób wyznaczając zasady podziału ról społecznych.

² Jak zauważa G. Oostindie (2000, s. 98), jako przyczynę wskazać należy jednak przede wszystkim niedostateczną liczbę białych urzędników.

³ Podobną praktykę stosowano również w przypadku kolonii wschodnich (Por. Balicki, Bogucka, 1989, s. 240-241).

⁴ G. Oostindie (2000, s. 99-100 i 102) zauważa, że polityka ta wiązała się również z obawą białych zarządców plantacji i administracji przed ewentualnym buntem w sytuacji, gdy stanowili oni zdecydowaną mniejszość.

Wszelkie odstępstwa w tej materii stanowiły wyraz głębokiego pragmatyzmu (m.in. były podyktowane problemem „braków kadrowych”). Poczucie wyższości rasowej, kulturowej i intelektualnej Holendrów przekładały się również na podejście do tożsamości i tradycji podbijanych społeczeństw. Zazwyczaj bowiem nie dostrzegano potrzeby ingerowania w tym obszarze, dzięki czemu miejscowe społeczności miały swobodę działania i możliwość pielęgnowania zwyczajów (Balicki, Bogucka, 1989, 243). Mimo tej swobody w obszarze religii i kultury należy pamiętać, iż panowanie holenderskie bywało również brutalne i bezwzględne, co wiązać można z powszechnymi w tym okresie uprzedzeniami rasowymi. Część czarnoskórych niewolników zbiegła z plantacji przed przemocą białych zarządców, ukrywając się w dżungli, gdzie tworzyli grupy oporu wobec plantatorów (Balicki, Bogucka, 1989, s. 255). Społeczność ta, określana jako „Maroni”, do dziś obecna jest w kulturze Surinamu, pielęgnując swą tożsamość i odrębność kulturową.

Struktura społeczna współczesnego Surinamu – – kwestie tożsamości etnicznej, kulturowej i wyznaniowej

Po drugiej wojnie światowej w Surinamie rozpoczął się proces demokratyzacji życia społeczno-politycznego oraz formowania systemu politycznego. W 1948 roku wprowadzono powszechne prawo wyborcze, inicjując tym samym proces demokratyzacji państwa. Kluczową rolę w kontekście późniejszego współżycia politycznego i rywalizacji międzypartyjnej stanowił fakt reprezentacji różnorodnych grup etnicznych, których obecność, jak wspomniano, podyktowana była przeszłością kolonialną. Surinamski system partyjny opierał się na podziałach etnicznych, zwłaszcza zaś na podziale pomiędzy trzema największymi grupami – Kreolami, Hindusami i Jawajczykami⁵. Kwestie etniczne i kulturowe nabrały tym samym politycznego charakteru. Względna równowaga sił nie pozwalała jednak żadnej ze stron na trwałe zdominowanie sceny politycznej. Stąd też, mimo silnej rywalizacji, współpraca międzypartyjna stanowiła jedyną możliwość realnego wpływu na politykę państwa i sprawowanie władzy, hamując jednocześnie tworzenie się nacjonalistycznego frontu (Tjon Sie Fat, 2009, s. 13-14 i 21), który mógłby przybrać charakter antyholenderski.

Wielokulturowość jest zjawiskiem szeroko opisanym w literaturze przedmiotu. Oczywistym jest, iż różnorodność kulturowa nie stanowi wyłącznie cechy społeczeństwa surinamskiego, jednak w przypadku Surinamu wielokulturowa forma współżycia społecznego nabrała konsensualnego charakteru zarówno na poziomie prawa, jak też praktyki politycznej. Demokrację surinamską można określić, za Edem Dewem, jako „konsocjonalizm apanjaht”, charakteryzujący się „wielobiegunową, zrównoważoną rywalizacją polityczną, względnie koherentnym charakterem wspólnot oraz społeczną akceptacją modelu polityki” (Tjon Sie Fat, 2009, s. 16)⁶. Według autora, model ten nie świadczy jednak o państwie wielokulturowym w klasycznym rozumieniu terminu, jak również nie

⁵ Surinamski system partyjny oparty na etnicznym charakterze ugrupowań biorących udział w rywalizacji partyjnej, nazywamy jest „apanjaht” (Por. Dobbeleir, Sarrazyn, Van der Straeten, Willems, s. 15).

⁶ Tłum. własne.

oznacza pełnej integracji grup etnicznych w ramach systemu politycznego, lecz odgórnie stymuluje układ społeczno-polityczny⁷. Ponadto, model ten nie odzwierciedla w pełni rzeczywistego podziału etnicznego (tj. nie uwzględnia obecności mniejszych grup etnicznych) i nie gwarantuje rzeczywistej wolności instytucjonalnej aktywności tych grup (Tjon Sie Fat, 2009, s. 16-17). Równowaga tak różnorodnych sił niewątpliwie wymaga nieustannej dbałości o kompromis i harmonię, stąd też, jak zauważa P. B. Tjon Sie Fat (2009, s. 27), pojawienie się nowych grup w tym utrwalonym i względnie stabilnym układzie relacji, stanowiłoby w istocie wyzwanie dla relatywnie pokojowej koegzystencji międzykulturowej oraz zagrożenie dla uformowanego ładu społeczno-politycznego. Mimo tych uwag, należy jednak podkreślić stosunkowo harmonijne współżycie różnorodnych grup i kultur w ramach społeczeństwa surinamskiego. Model ten realizowany jest zarówno na poziomie relacji społecznych, jak też w praktyce politycznej.

Na kształt stosunków społecznych i rozwiązań politycznych w Surinamie w kluczowy sposób wpłynęły doświadczenia kolonialne. Po drugiej wojnie światowej, na fali ogólnoswiatowych trendów dekolonizacyjnych, również w społeczeństwie surinamskim dostrzec można coraz silniejsze dążenia niepodległościowe. W przypadku kolonii holenderskich, kluczową rolę w procesie odzyskiwania niezależności odegrał Statut Królestwa Niderlandów z 1954 roku, stanowiący pierwszy etap na drodze do pełnej dekolonizacji. W dokumencie tym Antyle Holenderskie i Surinam⁸ potraktowane zostały jako jednostki terytorialne o znacznym stopniu samodzielności politycznej w zakresie polityki wewnętrznej, przy zachowaniu ścisłych relacji w ramach Królestwa Niderlandów (Tjon Sie Fat, 2009, s. 13). W obszarze polityki zagranicznej państwa te pozostawały nadal zależne od Królestwa. Statut stanowił pierwszy etap na drodze do uniezależnienia Surinamu i Antyli Holenderskich od Królestwa Niderlandów. Ostatecznie Surinam stał się niezależnym państwem w 1975 roku. W przypadku Antyli Holenderskich proces ten okazał się znacznie bardziej skomplikowany i długotrwały ze względu na zależności ekonomiczne oraz liczbę wysp tworzących państwo (Pawlak, 2008, s. 216-226).

Odzyskanie niepodległości otworzyło nowy etap w historii społeczeństwa surinamskiego. Mimo łagodnego charakteru procesu dekolonizacyjnego, już w latach 80. XX wieku państwem wstrząsnęły dwa konflikty: gospodarczy i polityczny. W wyniku napiętej sytuacji wewnętrznej doszło do wybuchu krwawej wojny domowej (1986-1992), która doprowadziła do wyniszczenia kraju i pauperyzacji społeczeństwa (De Vries, 2005) oraz dalszych zmian w strukturze społecznej za sprawą masowej emigracji. Konflikt ten miał również częściowo wymiar etniczny, gdyż przeciwko dyktaturze aktywnie wystąpili Maroni (Taylor, Berns, 2010). W konflikcie tym nałożyły się czynniki gospodarcze, polityczne i etniczne.

⁷ Uwaga ta jest szczególnie interesująca przy porównaniu z holenderskim systemem filarów społecznych (por. np. Stuurman, 1983, s. 98).

⁸ Statut nie obejmował Indonezji, która zadeklarowała niepodległość w 1945 roku. Holandia uznała niepodległość państwa w 1949 roku.

Struktura etniczno-wyznaniowa Surinamu

Współczesny Surinam charakteryzuje się głęboką heterogenizacją etniczno-wyznaniową. Na podstawie powszechnego spisu ludności przeprowadzonego w 2004 roku wyróżnić można cztery dominujące grupy etniczne: Hindusów (potomków siły roboczej z Indii), Kreoli (potomków niewolników), Maronów (potomków niewolników, którzy zbiegli z plantacji) i Jawajczyków (potomków robotników napływających od początku XIX wieku z Jawy). Grupy te stanowią trzy czwarte ludności Surinamu. Pozostała część to potomkowie małżeństw mieszanych, Chińczycy oraz Indianie, tradycyjnie obecni na tym obszarze (Choenni, Harmsen, 2007, s. 74). W tym miejscu należy zwrócić również uwagę na stosunkowo dynamiczny charakter zmian w obrębie struktur społeczeństwa surinamskiego. Do lat 70. XX w. dominującą grupę stanowili Hindusi i Kreole. Obecnie, zauważyć można spadek liczebny tej grupy społecznej i wzrost liczebny społeczności Maronów. Autorzy raportu „Geboorteplaats en etnische samenstelling van Surinamers in Nederland” jako jedną z przyczyn zmian w strukturze etnicznej wskazują powojenną emigrację grup pochodzenia hinduskiego i kreolskiego do Holandii. Napływ ten zdecydowanie nasilił się w latach 70., tj. w okresie odzyskiwania niepodległości przez Surinam (Choenni, Harmsen, 2007, s. 1). W kolejnych latach zauważyć można dalszy (choć słabszy) napływ imigrantów pochodzenia surinamskiego spowodowany wojną domową w latach 80., następnie zaś motywowany przede wszystkim względami ekonomicznymi (Choenni, Harmsen, 2007, s. 74 oraz Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS], s. 1). Obecnie, społeczność surinamską w Holandii szacuje się na około 340 tys. Dane te są zaskakujące, gdy pod uwagę weźmie się wielkość ludności Surinamu (niecałe 500 tys.), co obrazuje skalę zmian demograficznych i dynamikę struktury społecznej tego niewielkiego państwa.

Ze zróżnicowaniem etycznym Surinamu wiąże się wielość używanych języków, wśród których wymienić należy: niderlandzki (jako język dominujący), Sranan Tongo, Sarnami, jawajski, języki tradycyjne, języki, którymi posługują się Maronowie, oraz m.in. chiński, portugalski, angielski, francuski. Na różnorodność językową nakłada się dodatkowo znaczna heterogenizacja wyznaniowa społeczeństwa surinamskiego. Na podstawie spisu ludności z 2004 roku wyróżnić można następujące grupy wyznaniowe Surinamu: chrześcijanie (40,7%), wyznawcy hinduizmu (19,9%), muzułmanie (13,5%), wyznawcy tradycyjnych/pozostałych religii (5,8%), bezwyznaniowcy (4,4%). Wśród chrześcijan panuje względna równowaga pomiędzy członkami Kościoła rzymskokatolickiego i protestantami różnych odłamów (luteranami, ewangelikami, baptystami, adwentystami), zauważa się także obecność Mormonów i Świadków Jehowy. Wielość odłamów charakteryzuje również hinduizm i islam, pogłębiając niewątpliwie heterogeniczny charakter społeczeństwa. Oprócz wymienionych głównych wyznań w Surinamie odnaleźć można również wyznawców judaizmu, bahaizmu, buddyzmu, jak również ruchy rastafariańskie i Hare Kriszna oraz tradycyjne praktyki religijne (m.in. szamanizm) (International Religious Freedom Report for 2011, s. 1). Ponadto, w ramach głównych wyznań, poza różnorodnością występujących odłamów, zaobserwować można również wpływ innych

(np. tradycyjnych na tym obszarze) kultur religijnych (Van Binnendijk, Faber, 1992, s. 145). Zróżnicowanie kulturowe Surinamu z jednej strony, z drugiej zaś – obecność trzech najsilniejszych wyznań (chrześcijaństwa, hinduizmu, islamu) przekłada się również na formy aktywności społecznej, religijnej, kulturowej, instytucjonalnej mieszkańców, określając ich charakter kulturowy, w tym również wyznaniowy.

Z cytowanego dokumentu „International Religious Freedom Report for 2011” opublikowanego przez Bureau of Democracy, Human Rights and Labour, wynika, iż przynależność religijna Surinamczyków zazwyczaj koreluje z pochodzeniem etnicznym. Jako przykład wskazać można na rdzenne grupy indiańskie i marońskie, które pozostają wierne tradycyjnym kulturom religijnym. Również w przypadku przynależności do kościołów chrześcijańskich, grupy te często wykorzystują tradycyjne elementy wierzeń (International Religious Freedom Report for 2011, s. 1), włączając je do chrześcijańskich praktyk religijnych. W przypadku islamu (w zależności od odłamu), dostrzec można pozytywną korelację z pochodzeniem jawańskim, hinduskim lub pakistańskim. Z kolei grupy kreolskie najczęściej związane są z odłamami chrześcijańskimi, choć dynamika zmian w obrębie struktury wyznaniowej Surinamu przyczynia się do tego, iż coraz częściej można odnaleźć w społeczności tej również wyznawców islamu (Van Binnendijk, Faber, 1992, s. 148).

W raporcie „International Religious Freedom Report for 2011” dokonana została analiza i ocena standardów wolności wyznania w Surinamie. Dokument pozytywnie odniósł się do jakości poszanowania praw człowieka w kontekście wolności religijnej. W raporcie nie odnotowano poważnych odstępstw, prześladowań, ani ograniczeń demokracji (np. w działalności naukowej, mediach, dostępie do Internetu, itd.), jak też naruszania wolności wyznaniowej. W dokumencie pozytywnie ocenione zostały także relacje międzywyznaniowe oraz standardy ochrony wolności wyznania w Surinamie. Konkluzja ta jest szczególnie istotna w kontekście wielokulturowego i wielowyznaniowego charakteru społeczeństwa (International Religious Freedom Report for 2011, s. 2). W odróżnieniu od postępujących trendów w Europie Zachodniej, różnorodność wyznaniowa i kulturowa Surinamczyków stanowi stały element współżycia społecznego, m.in. poprzez obecność różnorodnych symboli religijnych i ubiorów stanowiących wyraz danej afiliacji religijnej w przestrzeni publicznej, w tym również w szkołach publicznych (International Religious Freedom Report for 2011, s. 2). Politykę tę można interpretować jako wyraz uznania wielokulturowych/ wielowyznaniowych korzeni Surinamu. Różnorodność wyznaniowa i etniczna stanowiła historycznie element kształtujący tożsamość społeczeństwa. Na przestrzeni wieków częste kontakty między grupami napływowymi pozwoliły na ich integrację. Jednocześnie należy zaznaczyć, iż zarówno polityka kolonizatorów, jak też kształt stosunków panujących pomiędzy społecznościami sprawiły, iż grupy te nadal pielęgnowały swą odrębność kulturową. Co ciekawe, kwestie wyznaniowe nie stały się źródłem konfliktu społecznego, lecz stały się w pewnym sensie elementem konstytuującym (wielokulturową) tożsamość narodową.

Jak wspomniano, na tle innych państw kolonialnych Holandia stosowała relatywnie łagodną politykę w odniesieniu do kultury i religii kolonizowanych obszarów. Można uznać, iż dzięki temu elementy wyznaniowe nie stały się fundamentem oporu wobec

kolonizatora i walki o niepodległość. Ponadto, elementy religijne współwystępowały obok siebie, składając się na wielokulturowy charakter społeczeństwa surinamskiego. Holenderska polityka wolności wyznaniowej nie powinna być jednak analizowana przez pryzmat współczesnych standardów w tym obszarze. Należy pamiętać, iż początkowo dotyczyła głównie wyznań chrześcijańskich i judaizmu, co przekładało się również na możliwość uzyskiwania wsparcia materialnego ze strony państwa. Dopiero w pierwszej połowie XX wieku, kolejne wyznania (m.in. islam i hinduizm) zaczęły uzyskiwać porównywalną pozycję i zostały oficjalnie uznane przez państwo. Bardzo długo nie respektowano zwyczajów wspólnot niechrześcijańskich, np. tradycji palenia zwłok w przypadku wyznawców hinduizmu. Do lat 70. XX wieku oficjalnie uznawano wyłącznie święta o rodowodzie chrześcijańskim (Malmberg-Guicherit, 1992, s. 150-151).

Współczesna polityka wolności wyznania (w nowoczesnym kształcie) i poszanowania różnorodności etnicznej i religijnej w Surinamie ma swe źródła w przemianach końca lat 80. XX wieku i stanowi konsekwencję wstrząsu, jakim była krwawa wojna domowa. Wraz z jej zakończeniem rozpoczął się nowy etap w historii państwa i zainicjowany został szereg procesów demokratyzacji życia politycznego i społecznego. Szczególną rolę odegrały w tym miejscu kwestie zagwarantowania wolności wyznaniowej i równości wyznań (por. m.in. Malmberg-Guicherit, 1992, s. 148).

Zagadnienia wolności wyznania w prawie i praktyce politycznej Surinamu

Analiza standardów wolności religijnej opiera się z jednej strony na analizie prawodawstwa, z drugiej zaś, na obserwacji faktycznej realizacji zapisów w tej materii. Prawo Surinamu reguluje kwestie wolności wyznaniowej zarówno w ustawie zasadniczej, jak też w aktach prawnych niższego rzędu. Art. 8 Konstytucji Surinamu zapewnia ochronę wszystkich obywateli przed dyskryminacją na tle wyznaniowym, zaś art. 18 gwarantuje prawo do wolności wyznania i przekonań. Również Kodeks karny (art. 175 i 175) zawiera zapisy chroniące przed dyskryminacją na tle religijnym oraz zapewnia swobodę praktyk religijnych, penalizując ich zakłócanie (art. 194 i 195) oraz akty obrazy religijnej (art. 196, 197 i 500). W ten sposób karze podlegają akty mające znamiona dyskryminacji na tle wyznaniowym.

W przypadku analizy standardów ochrony wolności religijnej, istotny element stanowią kryteria klasyfikacji i rejestracji związków wyznaniowych. Czynnikiem ten jest szczególnie ważny w przypadku, gdy z kategorią tą wiążą się określone przywileje lub gwarancje ochrony. Państwo surinamskie nie prowadzi oficjalnego rejestru związków wyznaniowych, tym samym nie ma obowiązku ich rejestracji (International Religious Freedom Report for 2011, s. 2). Zasada ta z jednej strony może wzmocnić realizację idei wolności religijnej, z drugiej strony jednak w pewien sposób ogranicza możliwość kontroli działalności kościołów i organizacji wyznaniowych.

Różnorodność etniczna i wyznaniowa Surinamu przekłada się na bogactwo praktyk i tradycji, jak również katalog święt. Stąd też istotny, aczkolwiek często pomijany element

realizacji wolności wyznaniowej i idei integracji międzykulturowej stanowi polityka państwa wobec uznanych dni świątecznych, uwzględniających różnorodne tradycje kulturowe. Na mocy rozporządzenia z 21 lutego 2011 roku Surinam uznaje oficjalnie 15 świąt, wśród których znalazły się zarówno powszechnie święta narodowe (m.in. obchodzone 25 listopada Święto Niepodległości), jak również święta o charakterze wyznaniowym (chrześcijańskim, hinduistycznym i muzułmańskim) oraz etnicznym (np. Święto Maronów przypadające na 10 października). W celu uregulowania kwestii dni świątecznych, a przede wszystkim uwzględnienia różnorodnych przekonań i tradycji kulturowych oraz wyznaczenia kryteriów klasyfikacji dni świątecznych w systemie prawa, powołana została odrębna komisja. O wadze problemu świadczy również zorganizowanie pod patronatem Ministerstwa Spraw Wewnętrznych seminarium mającego na celu omówienie tej kwestii. Jednym z zadań cyklu spotkań było doprecyzowanie charakteru świąt uznanych przez państwo. Głównie zagadnienia dotyczyły m.in. zakresu obowiązywania świąt, tj. uznania ich powszechnie obowiązującego charakteru, lub ograniczenia ich zasięgu i obowiązywania np. do określonej grupy wyznawców. Ponadto, pojawiła się również kwestia doprecyzowania formy prawnej dni świątecznych, tj. uznania danego święta jako dnia ustawowo wolnego lub przyznania prawa do płatnego urlopu w tym dniu. Problem ten wynikał z faktu, iż liczba dni świątecznych oficjalnie uznanych przez państwo wiąże się w sposób oczywisty z konsekwencjami ekonomicznymi. W seminarium udział wzięli przedstawiciele 30 organizacji o profilu wyznaniowym, etnicznym, politycznym, ekonomicznym. Tak szeroki charakter konsultacji świadczy o przyjętym modelu negocjacyjnym. Natomiast uznanie różnorodnych świąt świadczyć może o pozytywnym wartościowaniu heterogenicznego charakteru społeczeństwa Surinamu. Niewątpliwie, wpływ na kształt zaproponowanych rozwiązań miała tradycja wielokulturowa społeczeństwa, która nie pozwala na wyodrębnienie elementów kultury dominujących w sensie historycznym. Wielokulturowy charakter społeczeństwa surinamskiego, stanowiąc potencjalne zagrożenie dla stabilności wewnętrznej państwa, wymaga jednak aktywnych działań i odpowiednich warunków. Jedną z inicjatyw jest w tym kontekście aktywność komitetu, w skład którego wchodzi przedstawiciele różnorodnych wyznań. Spotkania odbywają się dwa razy w miesiącu i stanowią platformę dyskusji nad warunkami współzycia międzykulturowego i dialogu międzywyznaniowego, jak również rządowymi propozycjami i inicjatywami. Jednostka ta odgrywa istotną rolę polityczną, stanowiąc formę ciała doradczego (Taylor, Berns, 2010).

Warunki współzycia międzywyznaniowego w Surinamie – konkluzje

Spółczesność Surinamu historycznie miała charakter wielokulturowy – zarówno w wymiarze etnicznym i językowym, jak też religijnym. Pojęcie wielokulturowości, mimo wyrażonych wcześniej wątpliwości, zdaje się przystawać do surinamskiej rzeczywistości społeczno-politycznej, choć zawiera spektrum możliwych rozwiązań (Golka, 2010).

Tradycja wielokulturowa wpłynęła na współczesny, barwny kulturowo i wyznaniowo obraz tego niewielkiego obszaru. Współczesny model stosunków społecznych kształto-

wany był zarówno oddolnie (tj. poprzez fakt różnorodności kulturowej społeczeństwa), jak też odgórnie (tj. poprzez model rywalizacji politycznej). Należy w tym miejscu dostrzec dwie implikacje tej sytuacji. Po pierwsze, względna równowaga sił nie pozwoliła na wyodrębnienie się dominującej grupy, wpływając na przyjęcie negocjacyjnego stylu uprawiania polityki, co szczególnie widoczne jest w kontekście ochrony wolności religijnej. Po drugie, można założyć, iż stosunkowo nieinterwencyjna polityka kolonialna Holandii w obszarze kultury Surinamu, jak również łagodny (np. w porównaniu do doświadczeń Indonezji) przebieg procesu dekolonizacji, stanowiły odpowiedni grunt do tworzenia postaw umiarkowanych, hamując tym samym tendencje radykalne.

Współczesna percepcja Surinamu, jako państwa opartego na idei wielokulturowości oraz współpracy międzykulturowej, nie obrazuje wewnętrznych zawirowań, problemów i wyzwań, jakie stoją przed społeczeństwami heterogenicznymi kulturowo. Niektórzy autorzy podważają wyidealizowaną ich zdaniem interpretację współżycia społeczno-politycznego, określając ją jako surinamski „mit” (Tjon Sie Fat, 2009, s. 24). Niewątpliwie jednak, przykład Surinamu pokazuje, iż jest możliwa inkluzja głębokiej różnorodności etnicznej i wyznaniowej w ramach jednej struktury państwowej. Istotną rolę w procesie tym zdaje się odgrywać wspólnotowy charakter tożsamości kulturowej. Wymiar wolności i specyficznej „emancypacji” ma w tym kontekście charakter kolektywny, nie zaś indywidualny. Dyskusje nad uwzględnieniem niechrześcijańskich świąt religijnych, toczące się w państwach Europy Zachodniej (m.in. w Holandii), problematyka integracji mniejszości wyznaniowych, kwestie światopoglądowej neutralności przestrzeni publicznej, nie są w Surinamie postrzegane w kategoriach konfliktu tożsamości i wartości. Tradycje religijne, inaczej niż w koncepcjach konsekwentnej świeckości państwa, są włączane do przestrzeni publicznej, stanowią jej stały element, podważając jednak tym samym zasadę neutralności w rozumieniu zachodnioeuropejskim. Na podstawie przytoczonych jednostkowych elementów analizy można uznać, iż polityka wyznaniowa i kulturowa państwa surinamskiego w tych obszarach skutecznie hamuje radykalizm kulturowy. Należy przy tym zauważyć, iż państwo wykazuje w tym kontekście znaczną aktywność mającą na celu stworzenie warunków koegzystencji różnorodnych grup etnicznych i wyznaniowych w ramach jednej struktury społeczno-politycznej.

Bibliografia

- Balicki, J., Bogucka, M. (1989). *Historia Holandii*. Wrocław: Wyd. Ossolineum.
- Choenni, Ch., Harmsen, C. (2007). *Geboorteplaats en etnische samenstelling van Surinamers in Nederland*. Pobrano 22 marca 2013, z: <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/B423BB56-A099-4272-86B0-2BB2021E-7468/0/2007k1b15p74art.pdf>.
- Czaja, J. (2008). *Kulturowe czynniki bezpieczeństwa*. Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM.
- Dobbeleir, C., Sarrazyn, J., Van der Straeten, T., Willems, E. *De politieke mobilisatie en organisatie van vijf etnische groepen in Suriname*. Pobrano 22 marca 2013, z: <http://users.skynet.be/bk284617/de%20politieke%20mobilisatie%20en%20organisatie%20van%20vijf%20etnische%20groepen%20in%20Suriname.pdf>.

- Ministerie van Binnenlandse Zaken (2012). Eindrapport: Nationale vrije dagen van Suriname. Pobrano 29 listopada 2012, z: http://www.gov.sr/media/639553/finale_versie_rapport_nvds-red_deel2.pdf.
- Golka, M. (2010). *Imiona wielokulturowości*. Warszawa: Wyd. MUZA SA.
- International Religious Freedom Report for 2011, United States Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor. Pobrano 22 listopada 2012, z: <http://www.state.gov/documents/organization/193215.pdf>.
- Kambel, E.R., MacKay, F. (2003). *De rechten van inheemse volken en marrons in Suriname*. Leiden: KITLV Uitgeverij.
- Kodeks karny Surinamu. Pobrano 22 listopada 2012, z: <http://www.dna.sr/files/docs/wetboek-van-strafrecht.pdf>.
- Konstytucja Republiki Surinamu. Pobrano 22 listopada 2012, z: <http://www.dna.sr/files/docs/grondwet-suriname.pdf>.
- Malmberg-Guicherit, H. (1992). *Religie in ontwikkeling*. W: Ch. Van Binnendijk, P. Faber (red.). *Sranan. Cultuur in Suriname* (s. 142-151). Amsterdam: Koninklijk Instituut voor de Tropen, Rotterdam: Museum voor Volkenkunde, Paramaribo: Vaco.
- Oostindie, G. (2000). *Het paradijs overzee: de Nederlandse Caraïben en Nederland*. Leiden: KITLV Uitgeverij.
- Stuurman, S. (1983). *Verzuiling, kapitalisme en patriarchaat*. Nijmegen: Wyd. SUN.
- Taylor, Sh., Berns, J. (2010). *Country Studies Series: Suriname*. Pobrano 2 stycznia 2013, z: <http://heller.brandeis.edu/academic/coex/pdfs-docs/country-studies/surinamecs.pdf>.
- Tjon Sie Fat, P.B. (2009). *Chinese New Migrants in Suriname: The Inevitability of Ethnic Performing*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Vries, E. De (2005). *Suriname na de binnenlandse oorlog (1986-1992)*. Amsterdam: KIT Publishers.

RELIGIOUS AND ETHNIC PLURALISM OF SURINAM AS A CHALLENGE TO THE STATE INTERNAL POLICY

Summary: Issues concerning multiculturalism are broadly discussed in literature, primarily in the context of Western societies, i.e. the influx of immigrants. In this light, certain aspects of traditionally multicultural societies (e.g. with colonial experience) may be found considerably interesting, and form a point of reference for broader analyses. Here, Surinam provides an interesting example due to its extraordinarily heterogeneous ethnic, cultural and religious structure. In such circumstances, one may analyse the main directions of the state's policy towards varied social groups, as well as the management of intercultural relations. This article aims at presenting the standards of religious freedom in Surinam and the main factors determining the state's policy towards diverse cultural groups. In the presented paper, special attention is paid to historical, political and cultural determinants. Particular emphasis is put on the legislation regarding intercultural relations and the multicultural mould of society, as well as the practical fulfilment of such provisions (e.g. the religious holidays in the country).

Keywords: Surinam, multiculturalism, interreligious relations, freedom of religion, colonialism.